

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Голова приймальної комісії
Рівненського державного
гуманітарного університету

Роман ПАВЕЛКІВ

«18» листопада 2024р.

**ПРОГРАМА ФАХОВОГО ІСПИТУ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.07 «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)»
для вступників на навчання для здобуття ступеня магістра
на основі НРК6, НРК7
(для осіб, які мають на це право)**

Схвалено вченою радою психолого-природничого факультету
Протокол № 4 від «18» листопада 2024 р.

Голова вченої ради
психолого-природничого факультету _____ Віталій ПАВЕЛКІВ

Схвалено навчально-методичною комісією психолого-природничого факультету
Протокол № 2 від «4» листопада 2024 р.

Голова навчально-методичної комісії
психолого-природничого факультету _____ Інна СЯСЬКА

Голова фахової атестаційної комісії _____ Віталій ПАВЕЛКІВ

Розробники Дарія ЛИКО
Оксана ВОЙТОВИЧ
Віталій МАРТИНЮК
Ірина СУХОДОЛЬСЬКА

Рівне – 2024

Програма фахового іспиту зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)» для вступників на навчання для здобуття ступеня магістра на основі НРК6, НРК7 (для осіб, які мають на це право) / Д.В.Лико, О.П.Войтович, В.О.Мартинюк, І.Л. Суходольська. Рівне : РДГУ, 2024. 19 с.

Розробники:

Лико Д.В., професор, доктор сільськогосподарських наук, завідувач кафедри екології, географії та хімії РДГУ;

Войтович О.П., доктор педагогічних наук, професор кафедри екології, географії та хімії РДГУ;

Мартинюк В.О., кандидат географічних наук, професор кафедри екології, географії та хімії РДГУ;

Суходольська І.Л., кандидат біологічних наук, доцент кафедри екології, географії та хімії РДГУ;

Рецензенти:

Ільїн Л.В., професор, доктор географічних наук Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Пустовіт Г.П., доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Програма фахового іспиту зі спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)» для вступників на навчання для здобуття ступеня магістра на основі НРК6, НРК7 (для осіб, які мають на це право) визначає вимоги до рівня підготовки вступників, зміст основних освітніх компетентностей, критерії оцінювання знань вступників, рекомендовані літературні джерела, інформаційний ресурс.

Розглянуто на засіданні кафедри екології, географії та хімії РДГУ
(протокол № 4 від 02 квітня 2024 р.).

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
ЗМІСТ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ	6
1. Загальне землезнавство	6
2. Геологія	7
3. Геоморфологія	7
4. Метеорологія та кліматологія	7
5. Гідрологія	8
6. Ґрунтознавство	8
7. Біогеографія	8
8. Картографія з основами топографії	8
9. Ландшафтознавство	9
10. Географія материків і океанів	9
11. Фізична географія України	9
12. Основи теорії суспільної географії	10
13. Економічна і соціальна географія України	12
14. Географія світового господарства	13
15. Регіональна економічна і соціальна географія світу	13
16. Методика навчання географії	14
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ВСТУПНИКІВ	15
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	16
ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС	19

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Фахове випробування для вступників на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» зі спеціальності 014.07 «Середня освіта. Географія» передбачає перевірку рівня підготовки вступників з циклу дисциплін загальної та професійної підготовки, отриману під час навчання за освітньо- професійною програмою бакалавра, уміння використовувати здобуті знання у розв'язанні професійних завдань майбутньої професійної діяльності.

Зміст програми об'єднує матеріал основних навчальних дисциплін професійної підготовки як на теоретичному, так і практичному рівні.

Програма складається з пояснювальної записки, в якій розкриваються мета вступного випробування, вимоги до рівня підготовленості вступника, порядок проведення вступного випробування, порядок оцінювання відповідей вступників; зміст тем та питань вступного випробування; критерії оцінювання знань вступників. Також надається список рекомендованої літератури та інформаційний ресурс.

Мета фахового випробування полягає в перевірці фахових знань та умінь вступників в межах освітньо-професійної програми бакалавра, необхідних для успішної професійної діяльності.

Під час фахового випробування екзаменатори повинні оцінити відповідність рівня фахових компетентностей вступників зі спеціальності 014.07 «Середня освіта. Географія» для можливості навчання в університеті за програмою другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Перелік необхідних **фахових компетентностей** для вступу:

- знання та розуміння методології наукового пізнання із природничої та суспільної географії;
- знання та розуміння методів та методики дослідження географічних об'єктів та суб'єктів;
- розуміння закономірностей і законів із загального землезнавства, ландшафтознавства, географії материків та океанів, фізичної та економічної і соціальної географії України, регіональної економічної і соціальної географії світу, методики викладання географії у школі тощо;
- знання структурної організації природних та суспільно-територіальних комплексів (систем);
- розуміння принципів функціонування і структури ландшафту, взаємозв'язки у природних- територіальних комплексах;
- знання та розуміння основних форм, методів і засобів навчання географії у закладах загальної середньої освіти.
- здатність оперувати фундаментальними знаннями під час поясненні геокомпонентів, явищ та процесів у природних та суспільних комплексах з наведенням конкретних прикладів;
- здатність встановлювати діагностичні ознаки природних територіальних комплексів різних ієрархічних рівнів;
- здатність виявляти закономірності в ландшафтах та соціально-економіко-географічних комплексах (або системах);
- здатність аналізувати явища, процеси, механізми різноманітних закономірностей у природних та суспільно-географічних комплексах на основі системного методу.

Порядок проведення вступного випробування.

Вступне випробування проводиться згідно з розкладом, складеним приймальною комісією Рівненського державного гуманітарного університету.

Допуск вступників до вступного випробування здійснюється за умови наявності аркуша результатів вступних випробувань та документа, що засвідчує особу (паспорт).

Фахове випробування проводиться в усній формі, що передбачає надання відповідей на питання екзаменаційних білетів. Вступник отримує тільки один комплект екзаменаційних завдань, заміна завдань не дозволяється. Екзаменаційні білети складаються відповідно до програми, друкуються на спеціальних бланках за встановленим зразком та затверджуються головою приймальної комісії Рівненського державного гуманітарного університету.

Під час фахового випробування вступник має право звернутися до екзаменаторів з проханням щодо уточнення умов завдань. Натомість вступнику не дозволяється користуватися сторонніми джерелами інформації (електронними, друкованими, рукописними) та порушувати процедуру проходження фахового випробування, що може бути причиною для відсторонення вступника від вступних випробувань.

Вступні випробування в Університеті для *вступників на I курс навчання на другому (магістерському) рівні* (крім спеціальностей, які проходять ЄВІ (єдиний вступний іспит з іноземної мови) проводяться у **формі фахового випробування – усного випробування**.

Допуск до вступних випробувань вступників здійснюється за умови наявності екзаменаційного листа та документа, який засвідчує особу (паспорта, свідоцтва про народження тощо).

Вступні випробування проводяться згідно з розкладом, складеним приймальною комісією РДГУ.

Вступникам, які беруть участь в усних вступних випробуваннях, дозволяється мати при собі ручку.

Вступники отримують тільки один комплект екзаменаційних завдань; заміна завдань не дозволяється.

Вступники мають право звернутися до екзаменаторів з проханням щодо уточнення умов завдань.

Під час вступних випробувань не дозволяється порушувати тишу, спілкуватися з іншими вступниками, користуватися електронними, друкованими, рукописними інформаційними джерелами.

Запис відповіді на екзаменаційні завдання здійснюється в аркуші усної відповіді, під якою ставиться підпис вступника та членів екзаменаційної комісії.

Вступники, які не з'явилися на вступне випробування без поважних причин у визначений розкладом час, до участі у подальших випробуваннях та в конкурсі не допускаються; за наявності поважних причин, підтверджених документально, вступники можуть бути допущені до пропущеного вступного випробування з дозволу відповідального секретаря приймальної комісії в межах встановлених термінів та розкладу вступних випробувань.

Перескладання вступних випробувань не дозволяється.

1. Вступне випробування приймають *фахові атестаційні комісії*.

Порядок оцінювання результатів вступного випробування: Оцінювання відповіді вступників на вступному випробуванні здійснюється членами екзаменаційної комісії, призначеної згідно з наказом ректора, за шкалою оцінок від 100 до 200 балів. Підставою для формування оцінки є правильність, логічність, глибина відповіді, уміння аналізувати проблеми, які стосуються змісту відповіді.

2. **Норми часу**, відведені на проведення вступних випробувань (відповідно до наказу МОН України) від 27 серпня 2002 року № 450): на **проведення консультацій** перед вступним випробуванням – 2 години на потік (групу); на проведення **вступних випробувань в усній формі** – 0,25 год. на одного вступника (кількість членів комісії на потік (групу) вступників не більше трьох осіб).

Порядок оцінювання відповідей вступників.

Оцінювання відповіді вступників на вступному випробуванні здійснюється членами фахової атестаційної комісії, призначеної згідно з наказом ректора.

Оцінювання відповідей вступників здійснюється на підставі таких критеріїв:

- правильність відповідей;
- системність мислення;
- чіткість відповіді на запитання;
- ступінь усвідомлення матеріалу;
- розуміння основних теоретичних положень;
- наведення підтверджуючих географічних прикладів;
- володіння науковою термінологією;
- рівень аналітичної культури;
- самостійність міркувань, наявність власних суджень;
- вміння логічно викладати свої думки;
- знання географічної номенклатури та оперування під час відповідей;
- вміння користуватися засвоєними теоретичними знаннями.

Оцінки відповіді кожного вступника визначаються за 200-бальною шкалою.

ЗМІСТ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

1. ЗАГАЛЬНЕ ЗЕМЛЕЗНАВСТВО

Географічна оболонка Землі – предмет загального землезнавства (загальної фізичної географії). Завдання загального землезнавства. Земля і Всесвіт. Сучасні уявлення про склад, будову і походження Всесвіту (Метагалактики). Галактика і місце в ній Сонячної системи. Сонячна система і місце в ній Землі. Гіпотези про походження планет Сонячної системи. Сонце і Місяць та їх вплив на процеси, що відбуваються в географічній оболонці. Космічні методи дослідження та їх значення.

Загальна характеристика Землі як планети. Зміна уявлень про форму Землі як кулю, еліпсоїд обертання, трьохосовий еліпсоїд, геоїд. Докази кулястості Землі. Обертання Землі навколо осі і його наслідки: зміна дня і ночі, зональність у розподілі тепла, стиснення Землі по осі обертання, відхилення тіл, що рухаються, виникнення припливної хвилі, різниця в часі на різних меридіанах, добові ритми у природі. Час місцевий, поясний, літній. Лінія переміни дат. Календар.

Рух Землі навколо Сонця: орбіта, напрям і швидкість руху, положення земної осі в просторі та відносно Сонця. Дні рівнодення та сонцестояння, тропіки, полярні кола, полярний день і полярна ніч. Географічні наслідки річного руху Землі: зміна пiр року, сезонні ритми в природі, теплові пояси.

Літосфера. Внутрішня будова Землі. Рельєф земної поверхні. Методи дослідження внутрішньої будови Землі. Земна кора, мантія, ядро та їх вплив на географічну оболонку. Поняття про літосферу. Земний магнетизм та його значення. Вік Землі. Геологічне літочислення.

Гідросфера. Світовий океан. Поняття про гідросферу як одну із сфер Землі. Фізичні та хімічні властивості води. Походження води. Кругообіг води на Землі. Значення води в природі і житті людини. Світовий океан, його складові частини (океани, моря, затоки, протоки). Склад і властивості океанічної води: солоність, насиченість газами, прозорість, температура, густина. Течії в Світовому океані та їх географічне значення. Життя в Світовому океані. Біологічні та геологічні ресурси океану, їх використання та охорона.

Атмосфера. Поняття про атмосферу. Нагрівання атмосфери. Вода в атмосфері. Поняття про атмосферу. Склад і будова атмосфери. Нагрівання атмосфери. Вода в атмосфері. Абсолютна та відносна вологість повітря. Види атмосферних опадів, їх утворення і вимірювання. Основні закономірності розподілу опадів на земній поверхні. Коефіцієнт зволоження.

Тиск атмосфери. Циркуляція атмосфери. Погода і клімат. Тиск атмосфери, його вимірювання. Залежність тиску від температури і руху повітря. Зміна тиску з висотою. Особливості розподілу тиску біля земної поверхні. Циркуляція атмосфери. Вітер, його швидкість та напрям. Загальна циркуляція атмосфери, її особливості в тропічних і помірних широтах. Поняття про погоду. Повітряні маси і фронти. Спостереження та передбачення погоди. Клімат. Кліматоутворчі фактори: сонячна радіація, підстилаюча поверхня, циркуляція атмосфери. Типи клімату. Охорона атмосфери від забруднення, проблеми озонового шару Землі.

Біосфера. Географічна оболонка. Людина і природа. Сучасні уявлення про біосферу на основі концепції В.І. Вернадського. Роль живих організмів у розвитку атмосфери, гідросфери, літосфери. Ґрунт. Ґрунтоутворюючий процес. Роль живих організмів, мінеральної речовини, клімату і рельєфу в утворенні ґрунту.

Диференціація географічної оболонки на великі ландшафтні комплекси: географічні пояси і географічні (природні) зони. Фактори, що зумовлюють та порушують зональність. Висотна поясність (на прикладі Українських Карпат).

Роль природи та її ресурсів в розвитку суспільства. Взаємодія людського суспільства і природи.

Природа своєї області. Завдання і зміст краєзнавства. Географічне краєзнавство. Фізико-географічна характеристика природи своєї області: географічне положення, геологічна будова і рельєф, корисні копалини, клімат і погода, характер сезонів, ріки і озера, ґрунти, рослинний і тваринний світ.

Населення своєї області. Головні галузі промисловості і сільського господарства області, їх стан та перспективи розвитку. Заходи з охорони природних ресурсів Рівненської області.

2. ГЕОЛОГІЯ

Основні типи земної кори та їх географічне розповсюдження. Характеристика породотворчих мінералів. Гірські породи, їх генезис та класифікація. Типи земної кори. Головні структурні елементи земної кори. Стійкі та рухомі ділянки. Головні тектонічні гіпотези розвитку структур земної кори. Теорія тектоніки літосферних плит. Геодинамічні процеси.

Ендогенні процеси. Поняття про геодинамічні процеси, їх взаємозв'язок та взаємообумовленість. Тектонічні рухи земної кори та деформації гірських порід. Плікативні та диз'юнктивні дислокації. Інтрузивний та ефузивний магматизм.

Екзогенні процеси. Вивітрювання, кори вивітрювання. Геологічна діяльність вітру. Геологічна діяльність поверхневих та підземних вод. Карст, види карсту. Геологічна діяльність покривних та гірських льодовиків. Геологічна діяльність озер та боліт. Геологічна діяльність морів та океанів. Поняття про діагенез та фації відкладів. Предмет і завдання історичної геології. Поняття про абсолютний та відносний вік. Геохронологічна шкала.

3. ГЕОМОРФОЛОГІЯ

Геоморфологія як наука, Історія виникнення науки. Елементи рельєфу. Фактори формування рельєфу. Зв'язок рельєфу з геологічними структурами. Тектонічні рухи земної кори і рельєф. Рельєф областей платформеної морфоструктури. Тектонічне розчленування і тектонічні рухи платформ. Рельєф областей геосинклінальної морфоструктури. Рельєф дна світового океану. Співвідношення морфологічних процесів з геологічною будовою та тектонічними рухами.

Класифікація морфодинамічних процесів. Вивітрювання гірських порід як фактор рельєфоутворення, Типи Вивітрювання. Кори вивітрювання різних природних зон. Поняття схил. Класифікація схилів. Схилові процеси та рельєф схилів.

Геоморфологічна діяльність тимчасових водотоків і форми рельєфу створені ними. Геоморфологічна робота постійних водотоків. Русло ріки та його морфологічні частини. Умови утворення меандр, Будова меандр та їх класифікація. Поняття заплава та умови її утворення, рельєф поверхні заплави. Типи заправ. Поняття "тераса". Основні елементи терас. Причини їх утворення. Типи терас. Ущелини та тіснини, каньйони, заплавні та терасовані долини. Асиметрія річкових долин.

Причини утворення льодовиків, Робота льодовиків. Покривне та гірське зледеніння. Рельєф областей минулого материкового зледеніння. Багаторічна мерзлота. Форми рельєфу зв'язані з багаторічною мерзлотою. Геоморфологічна робота вітру. Акумулятивні і денудаційні форми еолового рельєфу. Геоморфологічна робота моря.(абразія, транспортування та акумуляція). Етапи формування сучасного рельєфу. Методи дослідження древніх форм рельєфу. Види геоморфологічних карт та принципи їх складання.

4. МЕТЕОРОЛОГІЯ ТА КЛІМАТОЛОГІЯ

Основні завдання метеорології та кліматології як наук, методи досліджень. Історія виникнення й розвитку метеорології та кліматології, видатні дослідники й вчені, в Україні зокрема. Повітря й атмосфера, фізичні властивості атмосфери, атмосферних шарів.

Сонячна радіація в атмосфері. Кліматичні характеристики сонячної радіації. Солярний клімат, пряма і розсіяна радіація, фактор мутності, закон Буге. Радіаційний баланс. Ефективне випромінювання. Тепловий режим атмосфери. Тепловий баланс. Теплообмін в системі «поверхня-атмосфера».

Закономірності змін температур повітря. Температурні градієнти. Адіабатичні процеси в атмосфері. Географічний розподіл температур повітря. Вода в атмосфері. Випаровування і випаровуваність, закон Дальтона. Характеристики вологості повітря. Процеси хмаро- і опадоутворення. Міжнародна класифікація хмар. Гідрометеори, горизонтальні опади.

Баричне поле і вітер. Атмосферний тиск, закономірності його змін у просторі й часі. Баричне поле Землі. Циклони й антициклони, атмосферні фронти. Поле вітру. Атмосферна циркуляція. Закономірності розподілу атмосферного тиску над поверхнею Землі і система повітряних течій. Типи циркуляції атмосфери. Внутрітропічна й позатропічна циркуляція. Місцева циркуляція. Чинники та процеси кліматотворення. Основні кліматотвірні чинники. Різноманіття кліматів Землі. Кліматичні класифікації. Зміни клімату, України зокрема.

5. ГІДРОЛОГІЯ

Гідросфера Землі та її складові. Водний баланс в межах географічної оболонки та її частин. Походження та генетичні типи підземних вод. Водний баланс та гідрологічний режим різних видів підземних вод.

Гідрологія річок. Гідрологічний і водний режим річок. Класифікація річок за водним режимом.

Основні характеристики водойм, їх географічне розповсюдження. Характеристики котловин озер та водосховищ.

6. ГРУНТОЗНАВСТВО

Фактори і географічне поширення ґрунтів. Основи теорії та методології Основні фактори: клімат, біота, ґрунтовірні породи і рельєф, вік ґрунту і господарська діяльність людини. Розвиток і еволюція ґрунтів.

Загальні закономірності географічного поширення ґрунтів, структура ґрунтового покриву. Завдання і принципи сучасних класифікацій. Система таксономічних одиниць класифікації ґрунтів: рід, клас, тип, підтип, рід, вид, різновид (ґрутова відміна). Зміст і завдання ґрунтово-географічного районування. Система таксономічних одиниць. Схеми ґрунтово-географічного районування світу й України. Географічне поширення зон.

Чинники і процеси ґрунтоутворення. Ґрунти, їх будова і властивості, класифікація. Структура ґрунтового покриву. Земельні ресурси, проблеми їх раціонального використання і охорони. Ґрунтовий покрив і земельні ресурси тундрової і лісотундрової зон Ґрунтовий покрив і земельні ресурси лісових зон помірного поясу Ґрунтовий покрив і земельні ресурси зон сухих степів, напівпустинь і пустинь Ґрунтовий покрив лісостепової і лучно-степової зон. Ґрунтовий покрив і земельні ресурси зон вологих субтропічних і тропічних обл. Ґрунтовий покрив континентів.

7. БІОГЕОГРАФІЯ

Поняття про біосферу. Границі, маса живої речовини в біосфері її продукція. Роль організмів в кругообігу основних елементів біосфери. Еволюція життя на Землі. Сучасні уявлення про виникнення життя. Погляди Д. Холдейна, Д. Бернала, А.І. Опаріна. Основні положення теорії еволюції Ч. Дарвіна – А. Уоллеса. Різноманіття організмів в біосфері.

Система органічного світу. Основні систематичні одиниці: вид, рід, родина, порядок (загін), клас, тип. Нижчі і вищі рослини. Систематика тваринного та рослинного світу. Біоценоз та його властивості. Характерні особливості біоценозів. Ознаки біоценозів. Стадії виникнення, динаміка, класифікація біоценозів. Ареал. Поняття про ареал. Типи ареалів. Центри ареалів. Охорона видів. Центри походження культурних рослин та свійських тварин.

Флористичне районування суші Землі. Основні засади флористичного районування суші Землі. Характеристика флористичних царств, областей та підобластей, їх основні ендемічні та спільні таксони. Історія формування і розвитку флористичних царств.

Фауністичне районування суші Землі. Основні засади фауністичного районування суші Землі. Характеристика фауністичних царств, областей та підобластей, їх основні ендемічні та спільні таксони. Історія формування і розвитку фауністичних царств.

Органічний світ водного середовища. Основні закономірності розподілу живих істот у водному середовищі. Органічний світ підземного середовища.

8. КАРТОГРАФІЯ З ОСНОВАМИ ТОПОГРАФІЇ

Топографічне вивчення землі: вимірювання на місцевості, зйомки, зображення місцевості на картах і планах. Зв'язок топографії та геодезії з іншими науками. Поняття про форму і розміри Землі та способи їх визначення. Поняття про масштаб зображення земної поверхні. Види масштабів. Системи координат, що застосовуються в топографії і геодезії. Топографічні карти і плани: визначення, вимоги, яким вони повинні відповідати. Елементи топографічних карт і планів: математична основа, географічний зміст, геодезична основа. Проблема генералізації на топографічній карті. Види зйомок місцевості та комплекти приладів. Картографія і картографічне креслення. Основні властивості географічних карт. Структура географічної карти. Використання географічної карти в наукових дослідженнях. Типи географічних карт.

Картографічна проекція як елемент математичної основи карти. Принципи і методи їх побудови. Географічна основа як базова при складанні тематичних карт. Графічні засоби зображення в картографії. Картографічна генералізація: зміст, види, шляхи. Організація, сучасний стан і перспективи розвитку картографічних робіт в Україні.

9. ЛАНДШАФТОЗНАВСТВО

“Відкриття” ландшафту й обґрунтування загальних уявлень про ландшафт. Розробка вчення про морфологію ландшафту. Становлення геохімії та геофізики ландшафту, структурно-динамічного й антропогенного ландшафтознавства. Сучасні проблеми науки. Ландшафтознавчі дослідження в зарубіжних країнах.

Основи теорії та методології ландшафтознавства. Геосистемна концепція – методологічна основа ландшафтознавства. Загальнонаукове уявлення про системи, системний підхід до пізнання світу. Становлення геосистемної концепції, її суть. Геосистема: будова, елементи, властивості. Натуральні й інтегральні (антропогенні) геосистеми, їх характерні риси. Основні організаційні рівні геосистем і чинники їх диференціації: глобальний, регіональний і локальний рівні. Системний підхід у дослідженні ландшафтів.

Ландшафтний комплекс як геосистема. Компоненти природи та їх роль у формуванні ландшафтних комплексів (ЛК). Поняття про “сильні” та “слабкі” компоненти. ЛК як результат взаємодії геокомпонентів. Речовинні, енергетичні й інформаційні зв’язки, сутність, будова, властивості ЛК.

Ландшафт і його складові. Підходи і трактування поняття “ландшафт”. Основні морфологічні одиниці ландшафту: фація, урочище, місцевість. Специфічні одиниці ландшафту: ланка, підурочище і підмісцевість, літогенетична стрія, висотна місцевість і орокліматичний сектор.

Класифікація ландшафтів Землі. Сутність і принципи загальнонаукової класифікації ландшафтів. Основні типологічні одиниці та критерії їх виділення. Класифікаційні категорії гірських ландшафтів. Основні типи ландшафтів Землі.

10. ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ І ОКЕАНІВ

Фізична географія океанів. Основні напрямки досліджень географії океанів. Екологічні проблеми. Основні риси природи Тихого, Атлантичного, Індійського та Північного Льодовитого океанів.

Фізична географія материків. Загальний і регіональний огляд. Структура і зміст, характеристика регіону. Послідовність вивчення компонентів природи у загальному огляді материків: фізико-географічне положення, геологічна будова, рельєф, корисні копалини, клімат, внутрішні води, ґрунтовий покрив, рослинність, тваринний світ, особливості просторової диференціації природи, фізико-географічне районування. Природні ресурси та їх охорона. Основні екологічні проблеми кожного материка.

Своєрідність фізико-географічних регіонів материків: субконтинентів і фізико-географічних країн. Євразія. Фізико-географічний огляд. Європейський сектор Арктики і Субарктики. Північна і Середня Європа. Середземномор'я. Східна Європа. Азіатський сектор Арктики, Північна Азія, Південно-Західна Азія, Південна Азія, Південно-Східна Азія. Північна Америка. Фізико-географічний огляд. Американський сектор Арктики. Позакордільський Схід. Кордільський Захід. Центральна Америка. Південна Америка. Фізико-географічний огляд. Позаандійський Схід. Андійський Захід. Африка. Фізико-географічний огляд. Північна Африка. Центральна Африка. Східна Африка. Південна Африка. Видатні географи-дослідники та мандрівники. Значення експедиції у вивченні природи материків та окремих регіонів. Австралія. Фізико-географічний огляд. Західно-Австралійське плоскогір'я. Центральна низовина. Великий Вододільний хребет. Антарктида. Фізико-географічний огляд.

11. ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

Предмет географії України та значення курсу. Географічне положення. Розміри території і країни точки. Географічний центр України та географічний центр Європи. Протяжність кордонів держави.

Геологічна будова території України. Історія розвитку території, поширення гірських порід. Розвиток форм рельєфу і поверхні. Неотектонічні рухи, сейсмічні явища. Тектонічні, вулканічні, денудаційні, водно-ерозійні, гравітаційні, льодовикові, карстово-суфозійні, еолові, антропогенні форми рельєфу.

Основні форми поверхні України. Низовини. Височини. Приуроченість низовин, височин, гір до геологічних структур. Морфологічні особливості Карпатських і Кримських гір, їх геологічна будова і вік. Господарська оцінка рельєфу.

Корисні копалини. Залежність залягання корисних копалин від геологічної будови території України. Паливні ресурси. Перспективні нафтогазоносні провінції України. Залізородні ресурси, основні залізородні басейни. Нікопольський марганцеворудний басейн. Родовища кольорових металів. Золоті запаси. Алмазні родовища. Аміачна сировина: кам'яна і калійна солі. Значення Сивашу. Сірка (Роздол, Яворів). Будівельні матеріали. Економічна оцінка ресурсів надр України.

Загальна характеристика клімату України. Основні кліматоутворюючі чинники: сонячна радіація, циркуляція, підстилаюча поверхня. Розподіл температури, опадів, сніговий режим. Територіальні відміни клімату. Кліматичні пояси і області. Клімат рівнинних і гірських територій. Вплив океанів. Господарська оцінка клімату. Неприятливі та стихійні кліматичні явища.

Фізико-географічна характеристика морів, що омивають Україну, їх господарське і рекреаційне значення. Проблеми і перспективи раціонального використання ресурсів Чорного і Азовського морів. Внутрішні води, природні фактори їх формування та розподілу. Основні річки країни та їх басейни. Регіональні особливості і відміни. Особливості водного режиму річок України. Озера, лимани, ставки. їх господарське значення, Болота України, їх використання. Підземні і ґрунтовні води, Водні ресурси України, їх використання і охорона.

Ґрунти. Закономірність розміщення ґрунтів України, їх походження. Основні типи ґрунтів. Ерозія, підтоплення і затоплення ґрунтів, хімічне і радіаційне забруднення. Вплив ґрунтових ресурсів на розвиток та спеціалізацію сільського господарства. Меліорація ґрунтів. Охорона ґрунтів.

Неприятливі фізико-географічні процеси, фактори їх формування, їх види. Посухи і суховії. Ерозійні процеси, зсуви, селі. Карст, заболочування, вторинне засолення ґрунтів.

Ландшафти і фізико-географічне районування. Класифікація ландшафтів України. Фізико-географічне районування. Зональні і азонанальні одиниці фізико-географічного районування (зони, підзони, провінції, області).

Характеристика природних зон України: географічне положення, межі і розміри. Характерні риси зон та їх окремих компонентів. Поділ на фізико-географічні області.

Характеристика Кримських і Карпатських гір: географічне положення, розміри, особливості природних умов і ресурсів. Висотна поясність ґрунтово-рослинного покриву у горах. Ландшафтна структура. Неприятливі природні явища; землетруси, зсуви, карст.

12. ОСНОВИ ТЕОРІЇ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Поняття загального об'єкту суспільної географії, предмет та конкретні об'єкти суспільної географії. Поняття об'єкта науки в цілому. Різноманітність підходів до розуміння загального об'єкта суспільної географії. Предмет суспільної географії. Проблема об'єкта і предмета суспільної географії. Поняття геопросторової (територіальної) організації. Поняття життєдіяльності. Поняття біосфера та ноосфери, етапи розвитку взаємозв'язків між ними. Відмінності загального об'єкта суспільної географії (суспільство) і конкретних об'єктів дослідження.

Структура та зміст суспільної географії. Структура суспільної географії, її складові частини. Місце суспільної географії в системі географічних наук. Підходи до структуризації наук. Схеми класифікації суспільної географії за професорами С. Ниммик, С. Лавровим, О. Ващенком, М. Пістуном, О. Топчієвим, О. Шаблієм. Зміст суспільної географії. Співвідношення суспільної географії з іншими науками.

Система методів суспільної географії. Поняття наукового методу, вимоги до методів дослідження, класифікація методів суспільно-географічних досліджень. Особливості, переваги та недоліки окремих методів дослідження суспільної географії.

Зміст та функції поняття «географічний простір». Простір та час виступають найбільш

загальними науковими категоріями. Сукупність географічних об'єктів та множина відношень і взаємодій між ними об'єктивно формують географічний простір. Співвідношення простору і часу в суспільно-географічних дослідженнях.

Поняттєво-термінологічна система «територія». Властивості території (природні, суспільні, просторові). Особливості формування понять у суспільній географії, запозичені та власні поняття. Територія як поняттєво-термінологічна система. Природні, суспільні та просторові властивості території.

Суспільно-географічні відношення і процеси. Суспільно-географічні відношення і зв'язки. Систематизація суспільно-географічних відношень і зв'язків за Є. Алаєвим. Переміщення і потоки. Поняття "переміщення" і "потоки". Вплив понять "переміщення" і "потоки" на предметну область суспільної географії.

Суспільно-географічні процеси і явища. Поняття територіального процесу. Сучасна систематизація процесів за наступними ознаками: за рівнем відображення суспільно-географічної якості, за суспільно-географічним змістом, за рівнем пізнання функціональної структури об'єкта, за територіальними масштабами, за рівнем розвитку та ін.

Процеси геопросторової диференціації, процеси геопросторової інтеграції, процеси геопросторового комплексо- і системоформування.

Місцеположення. Зміст і функції поняття "місце" ("місцеположення") в суспільній географії. Зміст позиційного принципу за Б. Родоманом. Способи, якими географи характеризують розміщення об'єктів на земній поверхні, їх переваги та недоліки. Зміст поняття "географічний простір" ("геопростір") – множина місць географічних об'єктів.

Суспільно-географічне положення. Зміст і функції поняття "географічне положення", "економіко-географічне положення", "суспільно-географічне положення" – відміни та схожість. Типізація суспільно-географічного положення.

Методи аналізу та оцінки суспільно-географічного положення. Якісна оцінка суспільно-географічного положення.

Соціальні, економічні, політичні, екологічні, інформаційні функції території

Територіальна організація суспільства. Територіальна організація суспільства: зміст і функції поняття. Складові елементи територіальної організації суспільства – природні, соціальні, економічні. Групи складових елементів і зв'язків, які формують територіальну організацію суспільства.

Співвідношення понять "розміщення" та "територіальна організація". Принципові відмінності між ними з точки зору суспільної географії. Зміст поняття "територіальна організація" за Б. Хорєвим. Головні характеристики територіальної організації господарства як результат історичної взаємодії суспільства і природи. Системно-структурна парадигма територіальної організації суспільства. Загальний зміст системно-структурної організації навколишнього світу. Системно-структурний підхід щодо територіальної організації суспільства. Покомпонентний склад територіальної організації суспільства в залежності від рівнів організації життєдіяльності суспільства. Зміст і функції понять "територіальна система", "геосистема", "територіальна структура", "геоструктура". Основні типи територіальних структур.

Зв'язки господарської діяльності з природним середовищем. Систематизація видів господарської діяльності суспільства за ступенем їх пов'язаності з природним середовищем.

Територіальні процеси. Поняття територіального процесу. Процеси геопросторової диференціації (процеси симплефікації, регіоналізації, країно формування, державотворення), інтеграції, геопросторового комплексо- і системо формування.

Територіальний поділ праці. Суспільний і територіальний поділ праці: зміст понять. Зміст і соціально-економічні функції поділу праці. Співвідношення суспільного і територіального поділу праці. Економічні вигоди від територіального поділу праці. Принцип абсолютних переваг територіального поділу праці за А. Смітом. Принципи відносних переваг територіального поділу праці, що розроблені Д. Рікардо. Основні положення теорії факторів виробництва Хекшера – Оліна.

Чинники, що визначають просторові масштаби поділу праці. "поняття "формула економічних вигод" територіального поділу праці, що запропонована М. Баранським. Рівні територіального поділу праці. Багаторівнева ієрархічна структура територіального поділу праці. Міжнародний

поділ праці. Чинники, що обумовлюють невпинне зростання ролі міжнародного поділу праці. Альтернативні варіанти державної політики щодо участі країн в міжнародному поділі праці та регулюванні свого експорту й імпорту. Фактори, що визначали міжнародний поділ праці на різних стадіях історичного розвитку суспільства. Новітні форми міжнародного поділу праці, пов'язаних із функціонуванням ТНК. Форми міжнародних об'єднань.

Концепція геосистем у суспільній географії. Компонентно-галузеве та геосфер не представлення структури географічної оболонки. Концепція геосфер. Геохронологія формування різних геосфер, їх взаємний вплив та взаємодія. Зміна ролі природно-географічних та соціально-економічних чинників в еволюції геосфер.

Становлення системної концепції в географії. Ознаки та структура геосистем, зв'язки та відношення в геосистема, функції геосистем.

Суспільно-географічне районування та географічні аспекти регіональної політики. Суть суспільно-географічного районування, його поняттєво-термінологічний апарат. Фактори, принципи і критерії процесу суспільно-географічного районування. Стадії розвитку суспільно-географічного районування. Його практичне значення. Суть і завдання регіональної політики

13. ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

Економіко- і політико-географічне положення України. Економіко-географічне положення і його господарська оцінка. Сучасний адміністративний поділ. Геополітичні аспекти взаємодії з іншими державами.

Населення і трудові ресурси. Територіальні відмінності і чинники розміщення та густота населення. Природні і екологічні умови життя населення та їхній вплив на основні показники його розміщення. Природний рух населення. Вікова і статєва структура. Погіршення демографічної ситуації та шляхи розв'язання цієї проблеми. Типи міських поселень. Функції міст і міські агломерації. Сільське розселення та його територіальні відмінності. Демографічні проблеми сільського населення України, шляхи їх вирішення. Трудові ресурси України, їх структура, динаміка та територіальний розподіл. Національний склад. Українська діаспора.

Господарський комплекс України. Поняття про господарство і національний господарський комплекс. Формування господарського комплексу України та його структура. Особливості галузевої і територіальної структури. Сучасні проблеми розвитку та територіальні організації.

Промисловість України. Загальна характеристика і розміщення промисловості. Галузева структура, спеціалізація і основні міжгалузеві комплекси. Сучасні проблеми і перспективи розвитку та розміщення промисловості.

Паливно-енергетичний комплекс. Структура комплексу, особливості розміщення. Вугільна промисловість. Райони добування і використання вугілля. Проблеми і перспективи подальшого розвитку. Нафтова і газова промисловість. Основні райони нафто- і газо-видобутку. Перспективи розвитку нафтової та газової промисловості. Електроенергетика, її структура, розвиток і розміщення основних типів електростанцій. Паливно-енергетичний баланс України. Екологічні проблеми розвитку паливно-енергетичного комплексу.

Металургійний комплекс. Структура, особливості і фактори територіального розміщення. Чорна металургія, кольорова металургія. Економіко-географічна оцінка сировинної бази, основні фактори розміщення. Проблеми і перспективи розвитку металургійного комплексу.

Машинобудівний комплекс. Галузева структура, основні структурні зміни, особливості територіальної структури. Принципи та фактори розміщення провідних галузей. Основні райони, вузли та центри. Проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Хімічний комплекс. Значення, місце і роль комплексу. Сировинна база. Галузева структура хімічної промисловості. Географія окремих галузей хімічної промисловості. Проблеми і перспективи розвитку.

Лісопромисловий комплекс. Структура і значення. Лісове господарство (лісозаготівельна промисловість). Деревообробна промисловість. Целюлозно-паперова промисловість. Лісохімічна і гідролізна промисловість. Проблеми і перспективи розвитку лісопромислового комплексу.

Будівельний комплекс. Географія, галузева та територіальна структура. Чинники розвитку і розміщення. Сировинний комплекс.

Агропромисловий комплекс України. Агропромисловий комплекс України: структура, типи. Характеристика основних сфер АПК.

Транспортний комплекс України. Основні види транспорту, транспортні коридори і транспортні вузли.

Зовнішньоекономічні зв'язки. Зовнішні зв'язки, їх види. Економічні зв'язки, їх види.

Рациональне використання природних умов і природних ресурсів та їх охорона. Вплив господарської діяльності на природні умови і природні ресурси. Геоєкоситуація в Україні. Види впливу на довкілля. Рациональне використання та охорона природних умов і природних ресурсів.

14. ГЕОГРАФІЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Світове господарство як складова глобальної соціально-економічної системи

Світове господарство та його структура. Поняття світового господарства. Галузева, функціональна і територіальна структура світового господарства. Закони, закономірності і принципи розвитку та розміщення світового господарства. Система національних рахунків. Стадії економічного розвитку. Міжнародний географічний поділ праці.

Розвиток світового господарства в умовах глобалізації. Сутність глобалізації. Рівні глобалізації. Фактори розміщення господарства в умовах глобалізації. Транснаціональні корпорації. Розвиток міжнародних економічних відносин. Регіональні інтеграційні утворення.

Типологія країн за рівнем соціально-економічного розвитку. Основні методологічні підходи до визначення типів країн за рівнем розвитку. Розвинуті країни: найрозвинутіші країни; високорозвинені країни; середньорозвинені країни. Країни, що розвиваються: з високим і середнім доходом; з доходом нижче середнього; з низьким доходом; з дуже низьким доходом; найменш розвинені.

Галузева і територіальна структура світового господарства

Природно-ресурсний потенціал світового господарства. Природно-ресурсний потенціал (ПРП) як фактор виробництва. Мінерально-ресурсний потенціал. Земельно-ресурсний потенціал. Водно-ресурсний потенціал. Рослинний ПРП. Рекреаційний потенціал. Ресурси Світового океану.

Промисловість світу. Основні зрушення у структурі світової промисловості. Тенденції розвитку та розміщення галузей промисловості: паливної, електроенергетики, чорної і кольорової металургії, машинобудування, хімічної, лісової, будівельних матеріалів, легкої, харчової.

Сільське господарство світу. Сільськогосподарське виробництво в системі світового господарства. Структура світового сільськогосподарського виробництва. Форми сільськогосподарського використання земель. Географія рослинництва світу. Географія тваринництва світу.

Інфраструктура світового господарства. Інфраструктура в системі світового господарства. Транспортна система світу. Залізничний, автомобільний, авіаційний, морський, трубопровідний транспорт світу. Світова система зв'язку. Соціальна інфраструктура.

15. РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ СВІТУ

Європа. Сучасна політична карта. Загальні риси та суттєві відмінності розвинутих країн Північної, Західної та Південної Європи. Перебудова економіки колишніх соціалістичних країн Центральної Європи. Економічна ситуація в європейських країнах СНД. Європейська частина Росії.

Європейський Союз – один з основних полюсів розвитку в сучасному світі. Проблема розширення ЄС. Науково-технічний і виробничий потенціал. Структура господарства країн ЄС. Енергетика. Обробна промисловість. Високотехнологічні виробництва. Сільське господарство. Аграрна політика ЄС. Транспорт. Зв'язок і телекомунікації. Нематеріальна діяльність. Зовнішні зв'язки. Міжнародні послуги. Туризм. Природна і культурна спадщина. Внутрішні відмінності. Міста. Економіко-географічна характеристика країн ЄС (ФРН, Франція, Великобританія, Італія).

Азія, її субрегіони. Південно-Західна Азія як вузол міжнародних протиріч та внутрішніх суперечностей. Південна Азія та місце в ній Індії. Експерто-орієнтований характер господарства країн Південно-Східної Азії та їх місце в міжнародному географічному поділі праці. Східна Азія, провідна роль Японії в субрегіоні. Нові індустріальні країни. Реформування економіки Китаю; Азіатська частина Росії, її регіони та основні проблеми. Казахстан і країни Центральної Азії.

проблеми розвитку господарства, етнічних, екологічних та зовнішніх економічних зв'язків.

Африка. Місце Північної та Південної Африки в господарстві континенту. Відсталість інших субрегіонів Африки. Проблеми розвитку економіки, транспортної мережі, забезпечення продовольством. Сповільненість формування націй.

Америка. Північна Америка. Сполучені Штати Америки та їх місце в світовому господарстві і політиці. Особливості економіки Канади.

Центральна і Південна Америка. Склад та особливості політичної карти. Проблеми субрегіону. Колоніальні володіння. Розвиток країн на сучасному етапі. Нові індустріальні країни в Південній Америці.

Австралія і Океанія. Економіко-географічна характеристика Австралії. Незалежні країни і колонії в Океанії.

16. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Методика викладання географії: предмет, об'єкт, методи, основні проблеми. Її місце і зв'язок з іншими науками. Основні етапи розвитку географії і методики її викладання в Україні та зарубіжній школі.

Структура, зміст та основні завдання шкільних курсів географії. Міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки в шкільній географії. Методи і засоби навчання географії. Система засобів навчання. Технічні засоби навчання та інноваційні технології.

Кабінет географії, його обладнання та наукова організація праці. Географічний майданчик. Підручник географії. Сучасні вимоги до підручників, їх аналіз. Прийоми роботи.

Форми організації навчально-виховного процесу з географії. Планування навчально-виховної роботи учителя географії. Навчальні екскурсії з географії. Факультативні заняття. Географічні гуртки, тематичні вечори, екскурсії, виставки та ін.

Навчально-виховний процес з географії: методи, прийоми, засоби формування знань про причинно-наслідкові зв'язки, фізико- та економіко-географічні поняття. Формування географічних уявлень та їх роль у розкритті загальних понять. Система практичних робіт з фізичної та економічної географії, їх роль в шкільній географії.

Система роботи з екологічного навчання та виховання учнів у курсах фізичної географії.

Процес формування економіко-географічних знань. Система економіко-географічних знань, умінь і навичок. їх зміст і структура. Основна мета шкільної економіко-географічної освіти, її навчально-виховне значення.

Навчальні посібники, ТЗН з питань економічної географії, їх зміст та методичні особливості використання у навчально-виховному процесі.

Методичний аналіз підручників з економічної географії.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ВСТУПНИКІВ

Рівень професійної компетентності вступників оцінюється за 200-бальною шкалою. Виділені такі рівні компетентності.

I рівень – початковий. Вступник не опанував зміст програми вступного іспиту, теоретичні знання з географії елементарні, фрагментарні. У відповідях на практичні та творчі завдання вступник не виявляє самостійності, демонструє невміння аналізувати географічні процеси і явища основних географічних процесів. Відсутнє знання та володіння термінологією.

II рівень – середній. Вступник володіє певною сукупністю теоретичних знань, практичних умінь, навичок, здатний виконувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями здійснювати пошукову, евристичну діяльність, самостійно здобувати нові знання.

III рівень – достатній. Вступник знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), вміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь повна, правильна, логічна, обґрунтована, хоча у ній бракує висловлення власних суджень.

IV рівень – високий. Передбачає глибокі знання з географії, вміння застосовувати знання творчо, здійснювати зворотній зв'язок у своїй роботі, самостійно оцінювати різноманітні географічні ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію. Відповідь вступника свідчить про його уміння адекватно оцінити власні здібності, можливості, рівень знань, психологічні особливості; вибрати найефективніший варіант поведінки в тій чи іншій ситуації; регулювати власні емоційні стани, долати критичні педагогічні ситуації тощо.

**Таблиця відповідності
рівнів компетентності значенням 200-бальної шкали оцінювання
відповідей вступників
під час фахового випробування**

Рівень компетентності	Шкала оцінювання	Національна шкала оцінювання
Початковий відповіді вступника неправильні, фрагментарні, демонструють нерозуміння програмового матеріалу в цілому	0-99	незадовільно
Середній відповіді вступника визначаються розумінням окремих аспектів питань програмного матеріалу, але характеризується поверховістю та фрагментарністю, при цьому допускаються окремі неточності у висловленні думки	100-149	задовільно
Достатній відповіді вступника визначаються правильним і глибоким розумінням суті питання програмного матеріалу, але при цьому допускаються окремі неточності непринципового характеру	150-179	добре
Високий відповіді вступника визначаються глибоким розумінням суті питання програмного матеріалу	180-200	відмінно

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Київ : Либідь, 1998.
2. Багров М.В., Боков В.О., Черванев І.Г. Землезнавство. Київ : Либідь, 2000. 464 с.
3. Безуглий В.В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : „Академія”, 2007.
4. Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу. Київ : Академія, 2003. 687 с.
5. Блій Г.Д., Муллер П., Шаблій О. Географія : світи, регіони, концепти. Київ : Либідь, 2004. 740 с.
6. Божок А.П., Молочко А.М., Остроух В.І. Картографія : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. 271 с.
7. Волошин І.І., Чирка В.Г. Географія Світового океану : навч. посіб. для вчителів. Київ : Перун, 1996. 224 с.
8. Географічна енциклопедія України / відп. ред. О.М.Маринич. у 3-х т. Київ : Українська енциклопедія. Т. 1 (А-Ж). 1989. 416 с.; Т. 2 (З-О). 1990. 480 с.; Т. 3 (П-Я). 1993. 480 с.
9. Географія материків і океанів : курс лекцій / уклад. О.Д.Лаврик. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. 154 с.
10. Голиков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії : підручник. Київ : Либідь, 1996.
11. Гродзинський М.Д., Савицька О.В. Ландшафтознавство : навч. посіб. Київ : Київ. ун-т, 2008. 319 с.
12. Гудзевич А.В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія) : навч. посіб. для студентів вузів. Вінниця : Віндрук, 2005. 464 с.
13. Гудзеляк І., Ванда І. Політична географія : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 180 с.
14. Економічна і соціальна географія країн світу / за ред. С.П.Кузика. Львів : Світ, 2005. 672 с.
15. Закон України «Про вищу освіту». *Освіта*. 2002. 20-27 лют.
16. Заставний Ф.Д. Географія України. Львів : Світ, 1994.
17. Книш М.М. Економічна і соціальна географія країн, що розвиваються. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 264 с.
18. Книш М.М. Бразилія : Суспільно-географічна характеристика. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 150 с.
19. Козинська І.П. Ситник М.С., Кугай О.В., Тімець І.П., Козинська О.І. На допомогу молодому вчителю географії. Київ : Інтерлінк, 2004. 196 с.
20. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти. Київ : Райдуга, 1994. 14 с.
21. Концепція національного виховання. *Рідна школа*. 1995. № 6. С. 18-25.
22. Концепція педагогічної освіти України. Київ : Либідь, 1991. 12с.
23. Коротун І.М. Основи загального землезнавства : навч. посіб. Рівне : РДТУ, 1999. 310 с.
24. Костів Л.Я. Фізична географія материків і океанів. Африка : навч.-метод. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 184 с.
25. Костів Л.Я. Регіональна фізична географія. Євразія : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. 336 с.
26. Кузик С.П., Книш М.М. Економічна і соціальна географія Америки. Львів : Вид. центр Львів. ун-ту ім. Івана Франка, 1999. 300 с.
27. Кузик С., Котик Л., Ванда І. Регіональна економічна і соціальна географія світу (розвинені країни) : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 148 с.
28. Лаврук М.М. Методика навчання географії: практична і самостійна робота студентів : навч.-метод. посіб. Львів, 2015. 136 с.
29. Лаврук М.М. Методика науково-педагогічних досліджень : навч.-метод. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 148 с.
30. Лико Д.В., Мартинюк В.О., Савчук Р.І., Сокол Т.К. Краєзнавство : Фізична географія Рівненської області : навч.-метод.

- посіб. для студентів пед. факульт. напр. підгот. 6.010102 : початкова освіта. Рівне : РДГУ, 2013. 64 с.
31. Лико Д.В., Мартинюк В.О., Савчук Р.І., Сокол Т.К. Загальне землезнавство : завдання із самостійної роботи : навч.-метод. посіб. Рівне : РДГУ, 2013. 108 с.
 32. Ляшенко Д.О. Картографія з основами топографії : навч. посіб. Київ : Наукова думка, 2008. 184 с.
 33. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України : підручник. Київ : Знання, 2005. 480 с.
 34. Медина В.С. Основи загального землезнавства. Київ : Вища школа, 1974.
 35. Метеорологія та кліматологія : навч. посіб. / ред. Я.М.Гумницький. 2-е вид. Львів : Львівська політехніка, 2017. 204 с.
 36. Мешко Г. Вступ до педагогічної професії : лекції і практичні заняття : навч.-метод. посіб. Тернопіль : ТДПУ, 2003. 100 с.
 37. Міхелі С.В. Основи ландшафтознавства : курс лекцій. Київ-Камянець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. 184 с.
 38. Міхелі С.В. Фізична географія Північної Америки : навч. посіб. Київ : Перун, 2019. 284 с.
 39. Міхелі С.В. Фізична географія Євразії : навч. посіб. Київ : Перун, 2019. 286 с.
 40. Мороз О.Г., Сластьонін В.О., Філіненко Н.І. Підготовка майбутнього вчителя : зміст та організація : навч. посіб. Київ, 1997. 168 с.
 41. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Київ : «Шкільний світ», 2001. 18 с.
 42. Немець Л.М., Заволока Ю.Ю. Економічна і соціальна географія України : навч.- метод. компл. Харків, 2009. 72с.
 43. Олійник Я.Б., Федоришак Р.П., Шищенко П.Г. Загальне землезнавство : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2003. 247 с.
 44. Павловська Т.С., Ковальчук П. Геоморфологія : навч. посіб. для студентів закл. вищ. осв. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 348 с.
 45. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами. Київ, 1998.
 46. Панасенко Б.Д. Фізична географія материків та океанів : навч. посіб. Ч. II. Євразія. Вінниця : «ГІПАНІС», 2005. 510 с.
 47. Пестушко В.Ю., Уварова Г.С. Географія материків і океанів. Харків : Веста, 2004. 224 с.
 48. Половина І.П. Фізична географія Європи : навч. посіб. Київ : АртЕК, 1998. 272 с.
 49. Ратушняк Г.С. Топографія з основами картографії. Київ : Центр навч. літ., 2003. 208 с.
 50. Савчук Р.І. Загальне землезнавство. Рівне : Ліста, 1998. 260 с.
 51. Самойленко В.М., Топузов О.М., Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. Дидактика географії : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2013. 570 с.
 52. Самойленко В.М., Олійник Я.Б., Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. Навчання географії : Понятійно-термінологічний словник. Київ : Ніка-Центр, 2015. 352 с.
 53. Самойленко В.М., Топузов О.М., Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. Викладання дидактики географії : навч. посіб. Київ : ДП "Прінт Сервіс", 2016. 240 с.
 54. Свинко Й.М., Сивий М.Я. Геологія : підручник. Київ : Либідь, 2003. 480 с.
 55. Ситник О.І., Швень Н.І., Тімець О.В. Організація навчально-дослідної роботи з географії на метеорологічному майданчику. Умань : Видавець «Сочінський», 2010. 160 с.
 56. Совгіра С.В. Краєзнавчий підхід до екологічного виховання. Київ : ТОВ «Міжнар. фінансова агенція», 1998. 318с.
 57. Соціально-економічна географія України : навч. посіб. / за ред. проф. О.І.Шаблія. Львів :

Світ, 1994.

58. Стадник О.Г. Відкриття й дослідження материків Землі. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 96 с.
59. Сухомлинський В.О. твори в 5 -ти т. Київ : Рад. школа, 1978.
60. Тімець О.В., Комар В.П. Організація краєзнавчо-туристської роботи з учнівською та студентською молоддю. Умань : Алмі, 2005. 194 с.
61. Тімець О.В., Совгіра С.В. Основи рекреаційної географії. Київ : Науковий світ, 2005. 253 с.
62. Топузов О.М., Самойленко В.М., Вішнікіна Л.П. Загальна методика навчання географії : підручник. Київ : ДНВП «Картографія», 2012. 512 с.
63. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. Одеса : Астропринт, 2001.
64. Трегубенко О.М. Методика викладання географії : навч. посіб. Луганськ : Вид-во „ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. 340 с.
65. Фізична географія Української РСР / уклад.: О.М.Маринич, А.І.Ланько, М.І.Щербань, П.Г.Шищенко. Київ : Вища школа, 1982.
66. Фізична географія материків і океанів : у 2-х т. / П.Г.Шищенко. Київ : Вид.-полігр. центр Київський університет, 2009. Т. 1 : Азія. 643 с.
67. Фізична географія материків і океанів : у 2-х т. / П.Г.Шищенко. Київ : Вид.-полігр. центр Київський університет, 2010. Т. 2 : Європа. 464 с.
68. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2003. 136 с.
69. Цільова комплексна програма «Вчитель». *Освіта України*, 1996. № 64.
70. Шаблій О.І. Соціально-економічна географія України : навч. посіб. Львів : Світ, 2000.

АТЛАСИ

1. Атлас вчителя / В.В.Молочко, Ж.Є.Бонк, І.Л.Дрогушевська. Київ : ДНВП «Картографія», 2010. 328 с.
2. Атлас. Україна. Київ : НВП «Картографія», 1996.
3. Національний атлас України. Київ : ДНВП „Картографія”, 2008. 328 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Інтернет ресурси бібліотеки РДГУ;
2. Географіка – географічний портал. Режим доступу : <http://geografica.net.ua/>
3. Електронні фахові наукові видання Національної наукової бібліотеки України імені В.І.Вернадського. Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/>
4. Національний атлас України (електронна версія)
5. Планета Земля. Режим доступу : <http://www.myplanet-earth.com>.
6. Тернопільський національний педагогічний університет імені В.Гнатюка, періодичні видання. Режим доступу : http://library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku.djvu
7. Energy Statistics Yearbook, 2011 / Статистический сайт ООН. Режим доступу : <http://unstats.un.org/unsd>
8. FAO Statistical Yearbook / База даних Продовольчої організації при ООН (FAOSTAT). Режим доступу : <http://apps.fao.org>
9. Human Development Report / Інститут статистики UNESKO. Режим доступу : <http://www.hdr.undp.org>
10. <http://www.ru.wikipedia.org>.